

**GRUPLAR ARASI TEMAS: ÖNYARGILAR, KOLEKTİF
EYLEM NİYETİ VE BİLİŞSEL LİBERALLEŞME İLE
İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DERLEME**

INTERGROUP CONTACT: A REVIEW ABOUT ITS
RELATIONSHIP WITH PREJUDICES, COLLECTIVE
ACTION INTENTION, AND COGNITIVE
LIBERALIZATION

Deniz ENİÇ

10

GRUPLAR ARASI TEMAS: ÖNYARGILAR, KOLEKTİF EYLEM NİYETİ VE BİLİŞSEL LİBERALLEŞME İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DERLEME

INTERGROUP CONTACT: A REVIEW ABOUT ITS RELATIONSHIP WITH PREJUDICES, COLLECTIVE ACTION INTENTION, AND COGNITIVE LIBERALIZATION

Deniz ENİÇ*

Anahtar Kelimeler:

Gruplar Arası Temas,
Önyargılar,
Kolektif Eylem,
Bilişsel Liberalleşme.

Keywords:

Intergroup Contact,
Prejudices,
Collective Action,
Cognitive Liberalization

ÖZ

Gruplar arasındaki önyargıları azaltmak adına geliştirilen en önemli yaklaşımlardan biri temas yaklaşımıdır. Doğrudan ve dolaylı temas deneyimleri bireylerin dış gruplara yönelik olumsuz tutumlarını zayıflatmada etkilidir. Öte yandan, son dönemde yürütülen araştırmalarda temas deneyimlerinin bireylerin yalnızca önyargıları ile değil, aynı zamanda kolektif eylem niyeti ve bilişsel liberalleşme düzeyi ile de ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ulusal alanyazına bakıldığında ise temasın kolektif eylem niyeti ve bilişsel liberalleşme ile ilişkisi hakkında oldukça sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Mevcut derleme çalışmasının amacı, gruplar arası temasın bireylerin önyargı, kolektif eylem niyeti ve bilişsel liberalleşme düzeyi ile ilişkisini inceleyen çalışmaları derleyerek ilgili alanyazına Türkçe kaynak sağlamaktır. Bu amaçla hazırlanan mevcut çalışma temelde üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde gruplar arası temas ve önyargı arasındaki ilişki incelenmiş ve temasın önyargılar üzerindeki etkisinde aracı ve düzenleyici rol oynayan faktörler üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm gruplar arası temas ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma bulgularını içermektedir. Son bölümde ise gruplar arası temasın bilişsel liberalleşme etkisi -temas deneyimlerinin bilişsel beceriler üzerindeki olumlu etkisi- üzerinde durulmuştur. Mevcut çalışmada temas deneyimlerinin hem grup süreçleri hem de grup süreçlerinin ötesindeki sonuçlarının birlikte incelenmesi, gruplar arası temasın etkilerinin bütüncül şekilde anlaşılmasına katkı sunacaktır.

ABSTRACT

One of the most important approaches developed to reducing intergroup prejudices is the contact approach. Both direct and indirect contact experiences are effective in diminishing negative outgroup attitudes. However, recent research shows that contact experiences are related not only to individuals' prejudices but also to their collective action intention and cognitive liberalization level. There are very few studies in the national literature on the relationship between contact, collective action intention, and cognitive liberalization. The current review study aims to provide a Turkish language resource on the relevant literature by reviewing studies that examine how intergroup contact related to individuals' prejudice, collective action intention, and cognitive liberalization. This study is basically divided into three parts. In the first part, we examined the relationship between intergroup contact and prejudice and investigated the factors that played mediator and moderator roles in the effect of contact on prejudices. In the second section, we included research findings examining the relationship between intergroup contact and collective action intention. In the last section, we emphasized the cognitive liberalization effect of intergroup contact - the positive effect of contact experiences on cognitive skills. The current study aims to contribute to a holistic understanding of intergroup contact by investigating the impacts of contact with both group processes and beyond group processes.

*Dr. Öğr. Üyesi Adana Alparslan
Türkeş Bilim ve Teknoloji
Üniversitesi, İnsan ve Toplum
Bilimleri Fakültesi, Psikoloji
Bölümü, denic@atu.edu.tr, ORCID:
0000-0002-5737-9520

Alıntılanmak için/Cite as: Eniç
D. (2024). Gruplar arası temas:
önyargılar, kolektif eylem niyeti
ve bilişsel liberalleşme ile ilişkisi
üzerine bir derleme, Çukurova
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Dergisi, 33 (1), 141-159.

GİRİŞ

Gruplar arasındaki önyargıların azaltılması günümüzün giderek çok kültürlü hale gelen toplumlarında büyük önem taşımaktadır (Tausch ve ark., 2010). Sosyal psikoloji literatürüne bakıldığında, önyargıların zayıflatılması adına bugüne kadar geliştirilmiş en önemli yaklaşımlardan birinin gruplar arası temas yaklaşımı olduğu görülür. Allport (1954) tarafından geliştirilen gruplar arası temas hipotezine göre dış grup üyeleri ile gerçekleşen olumlu temas deneyimleri dış gruba yönelik önyargıların zayıflamasına katkı sağlar. Allport'a göre olumlu temas deneyimlerinin önyargıları azaltabilmesi için temasın eşit statüde olan gruplar arasında gerçekleşmesi, grupların ortak bir hedefinin olması, işbirliği içinde olunması ve temasın otoriteler tarafından onaylanması gerekmektedir. Öte yandan, Pettigrew ve Tropp (2006) 1940-2000 yılları arasında gruplar arası temas ve önyargılar konusunda yürütülmüş 515 araştırmayı inceledikleri meta analiz çalışmasında, Allport tarafından ileri sürülen bu koşullar olmadığında dahi gruplar arasında gerçekleşen olumlu temasın dış gruba yönelik önyargıları azalttığını bulgulamıştır. Araştırmacılar, Allport'un ileri sürdüğü bu koşulların olumlu temas sonuçları üretmek için gerekli koşullar olmadığını, fakat olumlu sonuçların ortaya çıkmasını kolaylaştıran faktörler olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Geliştirildiği ilk günden itibaren farklı grup, bağlam ve kültürlerde çok sayıda çalışmadan gelen bulgularca desteklendiği görülen temas hipotezi sonrasında ileri sürülen gruplar arası temas kuramlarına zemin hazırlamıştır (Mazziotta ve ark., 2011; Pettigrew, 1998; Turner ve ark., 2007; Wright ve ark., 1997).

Gruplar arası temas denince akla önyargılar gelmesine karşın temas kuramları konusunda yapılan son dönem çalışmaları, temas deneyimlerinin gruplar arasındaki önyargıların ötesinde birey ve grup düzeyinde çeşitli sonuçları olduğunu ortaya koymuştur (Dhont ve ark., 2014; Ufkes ve ark., 2015). Temas deneyimlerinin grup süreçleri üzerindeki etkileri arasında kolektif eylem yönelimi üzerindeki sonuçları yer almaktadır. Temas ve kolektif eylem konusunda yürütülen çalışmalar, grupların birbiri ile temas etmesinin hem avantajlı hem de dezavantajlı grubun kolektif eylem yönelimini şekillendirdiğini ortaya

koymaktadır (Dixon ve ark., 2010; Wright ve Lubensky, 2009). Ayrıca, yapılan çalışmalar temas deneyimlerinin gruplar arası ilişkilerin yanı sıra bireylerin zihinsel becerilerini de etkilediğine işaret etmiştir (Meleady ve ark., 2020). Temasın bilişsel süreçlerle ilişkisini inceleyen yakın zamanlı çalışmalarda gruplar arası temasın bilişsel liberalleşme üzerindeki yansımalarından bahsedilmektedir. Bilişsel liberalleşme etkisi, gruplar arası temas deneyiminin bireylerin yaratıcılık, üretkenlik ve problem çözme gibi bilişsel becerileri üzerindeki sonuçlarını ifade etmektedir (Hodson ve ark., 2018). Uluslararası alanyazında temas deneyimlerinin önyargıların azaltılması dışında ne gibi sonuçlara yol açacağını konu edinen çalışmaların giderek arttığı görülmektedir (Örn. Boin ve ark., 2020; Hodson ve ark., 2018; Selvanathan ve ark., 2018). Öte yandan, ulusal literatüre bakıldığında çalışmaların genel olarak önyargılar üzerine yoğunlaştığı görülmekte (Örn. Küçükkömürler ve Sakallı-Uğurlu, 2017; Türk ve ark., 2019); alanyazında temas deneyimlerinin önyargıların ötesinde hangi süreçlerle ilişkili olabileceğine yer veren oldukça sınırlı sayıda Türkçe kaynağa ulaşılmaktadır (Örn. Eniç, 2020; Özkan ve ark., 2022). Mevcut derleme çalışmasının özgün yanı, gruplar arası temas yaklaşımının hem grup süreçleri hem de bilişsel liberalleşme etkisi gibi grup süreçlerinin ötesindeki alanlarda yol açtığı etkilerin neler olduğunun bütüncül bir şekilde ele alınmış olmasıdır. Literatür taraması sırasında gruplar arası temasın bilişsel liberalleşme ile ilişkisine dair Türkçe kaynağa rastlanmamıştır. Mevcut çalışma ile temas deneyimlerinin bireylerin dış gruplara yönelik önyargı düzeyi, dezavantajlı grupların konumunu değiştirmeye yönelik kolektif eylem niyeti ve bilişsel liberalleşme düzeyi ile ilişkilerinin bir arada incelenmesi, temas deneyimlerinin etkilerinin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasına ve ulusal alanyazındaki kaynak eksikliğinin giderilmesine katkı sunacaktır. Aşağıda gruplar arası temas deneyiminin her bir alan üzerindeki yansımaları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

a. Gruplar Arası Temas ve Önyargılar

Daha önce ifade edildiği gibi geliştirildiği ilk günden itibaren temas yaklaşımının temel hipotezleri farklı grup, bağlam ve kültürlerde test edilmiştir (Kende ve ark.,

2018; Pettigrew ve Tropp, 2006). Yapılan çalışmalar genel olarak temas deneyimlerinin gruplar arasında olumlu ilişkiler sağlanmasında etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymuştur (Kende ve ark., 2018; Pettigrew ve Tropp, 2008). Pettigrew ve Tropp (2006) tarafından yürütülen kapsamlı meta analiz çalışmasında, gruplar arasında artan temas deneyiminin dış gruba yönelik önyargıların azalması ile ilişkili olduğu, incelenen çalışmaların %94'ünde gruplar arası temas ve önyargı arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Temas yaklaşımı birçok araştırmacının katkısı ile zaman içinde geliştirilmiş ve genişletilmiştir. Geleneksel temas yaklaşımından hareket eden bir grup araştırmacı, temas deneyimlerinin doğrudan gerçekleşmediği durumlarda dahi önyargıların zayıflamasına katkı sunduğunu ileri sürmüştür. Dolaylı temas yaklaşımları olarak tanımlanan bu yaklaşımlar arasında yayılmacı temas (Extended Contact: Wright ve ark., 1997), hayali temas (Imagined Contact: Turner ve ark., 2007) ve temsili temas (Vicarious Contact: Mazziotta ve ark., 2011) kuramları yer almaktadır. Bu dolaylı temas perspektiflerinden her birinde, gruplar arası temasın farklı bir boyutuna vurgu yapılmaktadır. Hayali temas yaklaşımında gruplar arasında gerçekleşen etkileşimlerin zihinde hayal edilmesine (Crisp ve Turner, 2012), yayılmacı temas yaklaşımında gruplar arasındaki temas deneyimlerine ilişkin bilgi sahibi olunmasına (Wright ve ark., 1997), temsili temas deneyiminde ise gruplar arası etkileşimlerin gözlenmesine (Mazziotta ve ark., 2011) vurgu yapılmaktadır. Bu üç farklı yaklaşımın ortak noktası ise her birinde dolaylı yollardan kurulan temas deneyimlerinin -doğrudan temas etkileşimleri gibi- dış gruba yönelik olumsuz tutumların zayıflamasına olanak sunduğu görüşüdür. Literatürde her bir dolaylı temas yaklaşımını destekleyen çalışma bulgularına rastlanmaktadır (Hayali temas: Husnu ve Crisp, 2010; Miles ve Crisp; Yayılmacı temas: Kim ve Wojcieszak, 2018; Mazziotta ve ark., 2015; Temsili temas: Mazziotta ve ark., 2011; Vezzali ve ark., 2014).

Gruplar arası temas deneyiminin ardından dış gruba yönelik önyargı düzeyinde gözlenen azalmanın temasa girilen durum ve kişilerin ötesine geçebilmesi ancak bu etkilerin genellenmesi ile mümkündür. Burada üç genellemeden bahsedilmektedir: Temas deneyiminin dış gruba yönelik

tutumlar üzerindeki olumlu etkilerinin temasa girilen durumun dışında farklı durumlara genellenmesi, temasa girilen dış grup üyeleri dışında grubun diğer üyelerine genellenmesi ve temas edilen grup dışında diğer gruplara genellenmesi (Pettigrew, 1998). Literatüre bakıldığında, gruplar arası temas çalışmalarının ağırlıklı olarak temasın etkileşime girilen grup üyelerine yönelik tutumlara (birincil aktarım) etkisine odaklandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, fiziki imkânlar, politik meseleler, ekonomik koşullar, sosyal atmosfer gibi pek çok etmen grupların birbiri ile doğrudan temasını zorlaştırabilir. Bu nedenle, toplumsal yapılanma içinde farklı gruplar arasında uyumlu ilişkiler geliştirilmesi, temas deneyimlerinin olumlu sonuçlarının temas edilmeyen gruplara da genellenmesi ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, temasın etkileşime girilmeyen gruplara yönelik tutumları şekillendirme kapasitesi olarak ifade edilebilecek olan ikincil aktarım etkisi (secondary transfer effect), gruplar arasındaki önyargıların zayıflatılmasında kritik rol oynamaktadır. İkincil aktarım etkisi, dış grupla etkileşim olanağının sınırlı olduğu ortamlarda temasın önyargı üzerindeki olumlu sonuçlarının etkileşime girilmeyen gruplar üzerine genellenmesine imkân sunmaktadır (Ünver ve ark., 2022a). Gruplar arasında uyumlu ilişkiler inşa edilebilmesinde temasın ikincil aktarım etkisi oldukça kritik rol oynamasına rağmen temas çalışmalarında bu etkinin yeterince incelenmediği görülmektedir (Tausch ve ark., 2010). Literatürde bu konuda yürütülen çalışma sayısı giderek artmasına rağmen (derleme çalışması için bkz: Vezzali ve ark., 2021), bulgular henüz temasın ikincil transfer etkilerinin tüm boyutları ile açıklanmasından uzak bir noktadadır (Ünver ve ark., 2022a).

Temas Önyargıları Ne Zaman ve Nasıl Etkiler?

Temas deneyimlerinin gruplar arasındaki önyargıların zayıflamasına nasıl ve ne zaman katkı sağladığı soruları araştırmacıların üzerinde durduğu önemli konular arasındadır (Kenworthy ve ark., 2005). Temas ve önyargı üzerine yürütülen çalışmaların önemli bir bölümü bu ilişkide rol oynayan aracı ve düzenleyici süreçleri açığa çıkarmaya odaklanmıştır (Örn. Kenworthy ve ark., 2005; Pettigrew 1998; Pettigrew ve Tropp, 2008). Gruplar arası temasın önyargıları nasıl azalttığı sorusuna yanıt arayan araştırmacılar temas ve önyargı arasındaki ilişkide rol oynayan aracı değişkenlerin neler olduğunu keşfetmeye

odaklanmıştır. Bu konuda yapılmış önemli çalışmalardan birinde Pettigrew ve Tropp (2008) meta analiz tekniğini kullanarak 515 çalışmayı incelemiştir. Araştırmacılar, ele aldıkları bu çalışmalarda en sık incelenen üç aracı değişkenin dış grup hakkında bilgi edinme, kaygı ve empati olduğunu keşfetmiştir. Meta analiz çalışmasının sonuçları, gruplar arası temasın ardından dış gruba yönelik önyargıların azalmasında dış grupla ilgili bilgi edinmenin, empati düzeyinin artmasının ve kaygı duygusunun zayıflamasının anlamlı etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, gruplar arası güven (Cakal ve ark., 2021; Turner ve ark., 2013), algılanan grup temelli tehdit (Al Ramiah ve ark., 2013; Schmid ve ark., 2014a; Stephan ve Stephan 2000), öfke (Seger ve ark., 2017) ve mutluluk (Wang ve ark., 2022) gruplar arası temas ve önyargı ilişkisinde anlamlı aracılık eden diğer faktörler arasındadır. Temasın ikincil aktarım etkisinde rol oynayan aracı süreçlere bakıldığında tutumların genellenmesi (Lolliot ve ark., 2013; Tausch ve ark., 2010) gruplar arası duygular (Empati: Vezzali ve Giovannini 2012; Gruplar arası kaygı: Cakal ve ark., 2021), tehdit algısı (Mähönen ve Jasinskaja-Lahti, 2016), grup kimliğinden uzaklaşma (Tausch ve ark., 2010), sosyal kimlik karmaşıklığı (Schmid ve ark., 2009; Schmid ve ark., 2014b), sosyal baskınlık yönelimi (Shook ve ark., 2016) gibi etmenlerin rol oynadığı görülmektedir.

Temasın gruplar arası önyargıları nasıl azalttığı sorusunun yanı sıra bu ilişkinin hangi koşullarda ve ne zaman geçerli olduğu sorularına yanıt arayan araştırmacılar, temas-önyargı ilişkisinde rol oynayan düzenleyici süreçlerin neler olduğunu araştırmıştır. Düzenleyici değişkenler, gruplar arası temasın genelleme etkilerini güçlendiren veya zayıflatan koşulları ifade etmektedir (Boin ve ark., 2021). Daha önce belirtildiği gibi Allport (1954) gruplar arası temasın önyargıları azaltabilmesi adına dört koşulun sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Temas konusunda yapılan çalışmalar, gruplar arası temasın etkilerini güçlendirebilecek veya engelleyebilecek çok sayıda başka etmen olduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar grubun statüsü (Tropp ve Pettigrew, 2005), temas deneyiminin özellikleri (Barlow ve ark., 2012; Graf ve ark., 2020), bireyin geçmiş temas deneyimleri (Paolini ve ark., 2014; Voci ve ark., 2017), bireysel faktörler (Hodson ve ark., 2015; Turner ve ark., 2020), kültürel

özellikler (Barni ve ark., 2020; Kende ve ark., 2018) gibi değişkenlerin temasın önyargı üzerindeki etkisinde düzenleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Yukarıda bahsedilen faktörlerin temas sürecindeki etkilerine daha detaylı bakmak gerekirse, öncelikle gruplar arası temasın önyargıları azaltmadaki gücünün çoğunluk gruba kıyasla azınlık grubun üyeleri için daha zayıf olduğu görülmektedir (Tropp ve Pettigrew, 2005). Ayrıca, temas deneyiminin olumlu ya da olumsuz olması, yoğunluğu veya yakınlığı gibi temasa özgü nitelikler de gruplar arası temas deneyiminin sonuçlarını şekillendiren faktörlerdendir (Boin ve ark., 2021). Olumsuz temas, gruplar arasında gerçekleşen rahatsız edici etkileşimleri kapsar (Hayward ve ark. 2017) ve temas deneyimleri ile önyargılar arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için olumsuz temas deneyimlerinin dış gruba yönelik tutumları nasıl etkilediğinden bahsetmek gerekir (Graf ve ark. 2014). Alanyazında gruplar arasında gerçekleşen olumsuz temas deneyimlerinin önyargıları azaltmanın aksine daha da güçlendirebildiğini gösteren araştırma bulguları mevcuttur (Barlow ve ark., 2012; Dhont ve Van Hiel 2009). Olumlu-olumsuz temas asimetrisine göre olumsuz temas deneyimlerinin önyargıları artırma potansiyeli, olumlu temas deneyimlerinin önyargıları zayıflatma potansiyelinden daha fazladır (Barlow ve ark., 2012). Ayrıca, literatür bulguları olumlu temas deneyimleri ile kıyaslandığında grup üyeliklerine ilişkin belirginliğin olumsuz temas deneyimleri sırasında daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Paolini ve ark. 2014). Araştırmacılar kategori belirginliğinin olumsuz temas deneyimleri sırasında yüksek olmasının, olumlu temas deneyimleri ile kıyaslandığında olumsuz temas deneyimlerinin dış grubun tüm üyelerine daha kolay bir şekilde genellenebilmesine neden olduğunu ileri sürmüştür (Paolini ve ark. 2014).

Dış grup üyeleri ile kurulan temasın yakınlık derecesi de temasın önyargıları azaltmada ne denli etkili olacağını biçimlendirmektedir. Dostluk veya romantik ilişki gibi gruplar arası temasın daha yakından gerçekleştirildiği etkileşimler, yüzeysel temas etkileşimleri ile kıyaslandığında önyargıların zayıflaması adına daha etkili olmaktadır (Davies ve ark., 2011; Paolini ve ark., 2021). Bireylerin dış grupla geçmişte kurduğu temas deneyimleri de temasın önyargı üzerindeki yansımalarını belirleyen

etmenler arasındadır. Alanyazına bakıldığında, geçmiş temas deneyimlerinin temas ve önyargı arasındaki ilişkide oynadığı role dair çelişkili bulgulara rastlanmaktadır. Literatürde hem temasın önyargıyı zayıflatıcı etkilerinin dış gruba geçmişte sık temas edenlerde daha güçlü olduğunu gösteren bulgular (Voci ve ark., 2017), hem de bu etkinin önceden daha az teması olan kişilerde daha güçlü olduğunu gösteren çalışma sonuçları (Al Ramiah ve ark., 2013) bulunmaktadır.

Dış grup üyeleri ile temasa giren kişilerin bireysel özellikleri de gruplar arası temasın önyargılar üzerindeki etkilerini belirleyen önemli faktörlerdendir (Tausch ve Hewstone, 2010). Çalışmalar, sağ kanat yetkeçiliği (Hodson ve ark., 2009), sosyal baskınlık yönelimi (Dhont ve Van Hiel, 2009), iç gruba özdeşleşme düzeyi (Crisp ve Beck, 2005) ve deneyime açıklık (Turner ve ark., 2014) gibi bireysel etmenlerin gruplar arası temas etkileşimleri ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkide düzenleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Grupların temas ettikleri kültürel atmosfer de temasın etkinliğini biçimlendiren değişkenlerden biridir. Kende ve arkadaşları (2018), Pettigrew ve Tropp'un (2006) meta analizini tekrarladıkları çalışmalarında gruplar arası temas ve önyargı ilişkisinde kültür düzeyinde eşitlik ve hiyerarşi değerlerinin rolünü incelemiştir. Araştırmacılar 36 kültürden 660 örnekte gruplar arası temas ve önyargı ilişkisini irdeledikleri çalışmada, gruplar arası temasın çoğu ülkede daha düşük düzeyde önyargı ile ilişkili olduğunu; öte yandan, temas ve önyargı arasındaki ilişkinin eşitlikçi kültürlerde daha güçlü olduğunu bulgulamıştır. Özetle, gruplar arası temas ve önyargı arasındaki ilişki oldukça karmaşık bir yapıdadır. Temas deneyimleri çoğu bağlam, birey, grup ve kültür için dış gruba yönelik önyargıları azaltma noktasında etkili olan bir yöntem olmasına rağmen; bu etkinin gücünü ve yönünü belirleyen çok sayıda değişken mevcuttur.

b. Gruplar Arası Temas ve Kolektif Eylem

Yukarıda bahsedilen araştırmalarda görüldüğü üzere dış gruba yönelik olumsuz tutumların zayıflamasına katkı sunan temas deneyimleri, gruplar arası uyumun güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Öte yandan, temas konusunda yürütülen çalışmalar, gruplar arası olumlu etkileşimlerin alt grup kimliklerinin belirginliğinin

azalması (Brewer ve Miller, 1984; Miller, 2002), gruplar arasındaki ortaklıkların öneminin artması (Saguy ve ark., 2009) ve ortak bir üst kimlikle özdeşleşme düzeyinin güçlenmesi (Pettigrew, 2010) gibi sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Son dönemde gruplar arası temas ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmacılar, temasın grup süreçleri üzerindeki böylesi etkilerinin kolektif eylemin ortaya çıkabilmesi için gerekli koşulları engelleyebileceğini ileri sürmüştür (Saguy ve ark., 2009). Örneğin, Reicher (2007) dış gruba yönelik olumsuz tutum ve duyguların toplumsal değişim için gerekli olan çatışmayı başlatmada önemli bir yeri olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacı, gruplar arası temasın dezavantajlı grubun avantajlı gruba yönelik bakışını yumuşatacağını ve grup üyelerinin toplumsal değişim amacıyla eyleme geçme motivasyonlarını azaltabileceğini iddia etmiştir. Gruplar arası temasın dezavantajlı grupların kolektif eylem niyeti üzerindeki yatıştırıcı etkisi Pettigrew (2010) tarafından **Reicher etkisi** olarak tanımlanmıştır. Temas ve kolektif eylem arasındaki ilişki konusunda yürütülen görgül çalışmalardan gelen bulgular bu etkiyi destekler niteliktedir (Örn. Dixon ve ark., 2010; Saguy ve ark., 2009; Tausch ve ark., 2015; Ufkes ve ark., 2015).

Temas ve kolektif eylem arasındaki ilişki üzerine gerçekleştirilen araştırmalardan gelen sonuçlar, gruplar arası temas deneyimlerinin, bireylerin eşitsizliklere karşı yaklaşımını (Saguy ve ark., 2009), eşitsizliklere ilişkin politikaları destekleme düzeyini (Dixon ve ark., 2010) ve bu eşitsizlikler konusunda kolektif eyleme geçme niyetini (Wright ve Lubensky, 2009) şekillendirdiğini göstermektedir. Bu konuda yürütülen ilk çalışmalardan birinde Wright ve Lubensky (2009), çoğunluğunu beyaz öğrencilerin oluşturduğu bir üniversitede Latin ve Afro-Amerikan öğrencilerden veri toplamıştır. Bulgular, dezavantajlı grup üyelerinin dış gruba yüksek düzeyde gruplar arası teması, dış grup üyelerine ilişkin artan olumlu tutumlarla ve kolektif eylemi düşük düzeyde destekleme ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmalar, gruplar arası olumlu temasın dezavantajlı grup üyelerinin eşitsizliklere daha az dikkat etmesi (Saguy ve ark., 2009), eşitliğe yönelik politikaları düşük düzeyde desteklemeleri (Cakal ve ark., 2011; Dixon ve ark., 2010), daha düşük düzeyde adaletsizlik algısı (Reimer ve Sengupta, 2023),

ayrımcılığa maruz kaldığını yüksek düzeyde inkâr etme ve gruplar arası hiyerarşiyi daha meşru görmeleri (Saguy ve Chernyak-Hai, 2012) ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Temas ve kolektif eylem ilişkisi üzerine yürütülen bir meta analiz çalışmasında ise Reimer ve Sengupta (2023) dezavantajlı grup üyeleri ile yürütülen 98 çalışmadan gelen verileri incelemiştir. Bulgular, gruplar arası temasın daha düşük düzeyde adaletsizlik algısı ve kolektif eylem ve iç grup lehine politikaları zayıf düzeyde destekleme ile ilişkili olduğuna işaret etmiştir. Temas ve kolektif eylem ilişkisinin incelendiği bir çalışmada Reimer ve arkadaşları (2017), yürüttükleri iki çalışma ile hem olumlu hem de olumsuz temas deneyimlerinin avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Önceki araştırma sonuçlarının aksine bulgular, birinci çalışmadan gelen sonuçlar olumlu temas deneyimlerinin dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyeti ile ilişkili olmadığını ortaya koymuştur. Öte yandan, avantajlı grupla girilen olumsuz temas deneyimlerinin algılanan ayrımcılık ve grupla özdeşleşme aracılığıyla dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini güçlendirdiği saptanmıştır. Boylamsal şekilde yürütülen ikinci çalışmada ise olumsuz temas deneyimlerinin dezavantajlı grubun kolektif eylem niyetini algılanan ayrımcılık üzerinden arttırdığı bulunmuştur.

Gruplar arası temas ve kolektif eylem arasındaki ilişkinin incelendiği pek çok çalışma dezavantajlı grup üyeleri ile yürütülse de (Örn. Dixon ve ark., 2010; Wright ve Lubensky, 2009), literatürde temasın avantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerine odaklanan araştırmalar da mevcuttur (Örn. Cakal ve ark., 2011; Reimer ve ark., 2017; Tropp ve Barlow, 2018). Bu konuda yürütülen kapsamlı çalışmalardan birinde Hässler ve arkadaşları (2020), 69 ülkeden 12997 kişiden veri toplamıştır. Bulgular, avantajlı grup üyeleri için gruplar arasında temas ve dezavantajlı grubun lehine sosyal değişimi destekleme arasında pozitif ilişki olduğunu göstermiştir. Tropp ve Barlow (2018), gruplar arası temasın empati kurmak, kişisel ilgiyi arttırmak ve diğerlerini insanlaştırmak gibi psikolojik süreçler aracılığıyla avantajlı grup üyelerinin gruplar arası eşitsizlikleri daha fazla önemsemesine katkı sağlayacağını ileri sürmüştür. Görgül çalışmalardan gelen bulgular bu iddiayı destekler

niteliktedir. Selvanathan ve arkadaşları (2018) tarafından yürütülen çalışmada gruplar arası olumlu temasın avantajlı grup üyelerinin dezavantajlı grubun lehine kolektif eyleme geçme niyetini gruplar arası empati ve adaletsizliğe ilişkin öfke aracılığıyla güçlendirdiği anlaşılmıştır. Bir başka çalışmada, temasın avantajlı grup üyeleri için sosyal değişimi teşvik eden daha kapsayıcı bir kimlikle özdeşleşme düzeyini arttırdığı anlaşılmıştır (Di Bernardo ve ark., 2021). Reimer ve arkadaşlarının (2017) gruplar arası temasın hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada, olumsuz temasın değil fakat olumlu temasın avantajlı grup üyelerinin, azınlıkların hakları konusunda harekete geçme niyetini arttırdığı bulunmuştur. Özkan ve arkadaşları (2023) ise avantajlı grup üyeleri için gruplar arası temas ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkiyi üç farklı ülkede (Yunanistan, Tayland ve Türkiye) gerçekleştirdikleri üç kesitsel ve İngiltere’de yürüttükleri bir boylamsal çalışma ile incelemiştir. Kesitsel çalışmaların sonuçları, avantajlı grup üyeleri için dezavantajlı grupla olumlu temasın, yüksek kolektif eylem niyetiyle; olumsuz temasın ise düşük kolektif eylem niyeti ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Boylamsal çalışmadan gelen bulgular olumlu temasın kolektif eylem niyeti ile ilişkisinin zaman içinde anlamlı olduğunu; öte yandan, olumsuz temasın boylamsal etkisinin anlamlılığını korumadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada temas ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide en önemli aracılığın dayanışma duygusu üzerinden gerçekleştiği görülmüştür. Ayrıca, empati duygusunun temas ve kolektif eylem niyetindeki ilişkideki aracılık etkisinin de anlamlı olduğu bulunmuştur.

Avantajlı grup üyeleri için temas ve dezavantajlı grubun lehine kolektif eylem desteği arasındaki pozitif ilişkiyi gösteren araştırma bulgularının aksine Sengupta ve arkadaşları (2023) denek içi desende böylesi bir etkinin ortaya çıkmadığını bulgulamıştır. Araştırmacılar yedi yıllık veriler kullandıkları boylamsal çalışma ile avantajlı grup üyelerinin dezavantajlı grupla temas etmelerinin eşitliğe dayalı politikaları destekleme düzeyini (politik dayanışma) arttırıp arttırmadığını, hem denek içi hem de denekler arası analizler - bu konuda yürütülmüş önceki araştırmalardan farklı olarak- aracılığıyla incelemiştir. Bulgular, tüm yıllar boyunca dış grupla daha fazla temasa giren avantajlı grup

üyelerinin daha yüksek düzeyde politik dayanışma ifade ettiğini göstermiş; fakat araştırmacılar denekler arası analizlerle elde edilen bu bulgunun, gruplar arası temas düzeyindeki değişiklik ve politik dayanışma arasındaki neden sonuç ilişkisine dair çok az şey ifade ettiğini belirtmiştir. Denek içi analiz sonuçlarında ise dış grupla temas ve politik dayanışma arasında anlamlı bir neden sonuç ilişkisini destekleyen bulgular elde edilememiştir. Başka bir dille ifade etmek gerekirse, belirli bir yılda dış grupla yoğun şekilde temas gerçekleştiren avantajlı grup üyelerinin, bir yıl sonra daha yüksek bir politik dayanışma göstermediği bulgulanmıştır. Kısacası, önceki araştırma sonuçlarından farklı olarak denek içi analizlerde avantajlı grup üyeleri için alt gruplarla temasın bu grupları destekleyen politikalara verilen desteği artırdığına işaret eden bulgular elde edilememiştir.

Özetlemek gerekirse, gruplar arasında gerçekleşen temas deneyimlerinin bireylerin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkileri avantajlı ve dezavantajlı konumda olan grup üyeleri için birbirinden farklılaşmaktadır. Yapılan çok sayıda çalışmadan gelen bulgular, temas deneyimlerinin -yukarıda bahsedilen çeşitli mekanizmalar aracılığıyla- dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eyleme geçme niyetini zayıflattığını, öte yandan olumlu temas deneyimlerinin avantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerinin genel olarak daha olumlu olduğunu ortaya koymuştur.

Aslına bakılırsa, gruplar arası temasın dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini zayıflatıcı etkisi kaçınılmaz bir sonuç değildir. Temas ve kolektif eylem arasındaki ilişkide rol oynayan aracı ve düzenleyici süreçlerin açığa çıkarılması ile gruplar arasında gerçekleşen olumlu temasın hangi durum ve bağlamlarda dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem yönelimini düşürmediği anlaşılabilir. Hässler ve arkadaşları (2021), bu konuda yürütülmüş olan çalışma bulgularından yola çıkarak geliştirdikleri Bütüncül Temas-Kolektif Eylem Modelinde, temas deneyiminin avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin sosyal değişim desteğini hangi koşullarda nasıl etkilediğinin teorik zeminini oluşturmuştur. Geliştirdikleri bu model ile araştırmacılar gruplar arasındaki temasın ne şartlar altında bireylerin eşitliğe doğru sosyal değişim desteğini arttırabileceğine dair kuramsal bir çerçeve

çizmiştir. Modelde gruplar arası temasın farklı biçimlerinin, temasın gerçekleştiği bağlamsal etmenlerin ve bireysel özelliklerin sosyal değişim desteğini ne zaman arttırdığı ve azalttığı incelenirken, dezavantajlı ve avantajlı grup üyeleri için iki farklı yol olduğu iddia edilmiştir. Dezavantajlı gruplar için geliştirilen modele göre, avantajlı grupla girilen olumlu, sıcak, sık temasın dezavantajlı grup üyelerinin sosyal değişim desteğini arttırması için temas sırasında gruplar arasındaki eşitsizliklerin algılanması, ortak üst grup kimliğine odaklanılması, bireylerin sistemi meşrulaştırma eğiliminin düşük düzeyde olması, grup temelli güçlendirme ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. Temasın dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem yönelimini azaltıcı etkileri, bu koşulların sağlandığı gruplar arası temas etkileşimlerinde zayıflamaktadır. Avantajlı grup üyeleri için geliştirilen yolda ise dezavantajlı grupla girilen olumlu, sıcak, sık temasın avantajlı grup üyelerinin sosyal değişim desteğini arttırması için etkileşim esnasında gruplar arasındaki eşitsizliklerin algılanması, dezavantajlı grubun alt grup kimliğinin belirginliğinin korunması, grup temelli kabul ihtiyacının karşılanması, bireylerin sistemi meşrulaştırma eğiliminin, sağ kanat yetkiciliğinin ve sosyal baskınlık yöneliminin düşük düzeyde olması rol oynamaktadır. Avantajlı grubun bu koşullar altında dezavantajlı grup üyeleri ile gerçekleştireceği temas deneyimleri, bireylerin sosyal değişim desteğini olumlu yönde etkileyecektir. Kısacası, avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri için uygun şartlar altında dış grupla gerçekleşen temas deneyimleri bireylerin eşitliğe yönelik sosyal değişim desteğini arttıracaktır.

c. Gruplar Arası Temas ve Bilişsel Liberalleşme

Yukarıda görüldüğü üzere gruplar arası temas yaklaşımı ile ilgili çalışmalar genel olarak temasın grup süreçleri üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Fakat temas konusunda çalışmalar yürüten son dönem araştırmacılarından bazıları, temasın yalnızca grup düzeyinde değil birey düzeyinde de önemli sonuçları olduğunu vurgulamıştır (Hodson ve ark., 2018; Pettigrew, 1997). Örneğin, Pettigrew'e (2011) göre gruplar arası temasın önemli sonuçlarından biri, bireylerin iç grup normlarının sosyal dünyayı algılama ve düzenlemenin tek yolu olmadığını öğrenmelerine yardımcı olmasıdır. Pettigrew'in (1997) yerellikten uzaklaşma etkisi

(deprovincialization effect) olarak tanımladığı bu etki, gruplar arası temasın ardından bireylerin iç grubunu yeni ve daha karmaşık bir şekilde değerlendirmesine ve dış grubunu insanlaştırmasına katkı sunmaktadır. Dolayısıyla, gruplar arası temas bireylerin bakış açısını ve dünyayı algılama şeklini değiştirmektedir. Literatürde, gruplar arası temasın Pettigrew'in ileri sürdüğü gibi bireylerin yerellikten uzaklaşma düzeyini arttırdığını gösteren araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Örn. Boin ve ark., 2020; Kauff ve ark., 2016; Verkuyten ve ark., 2010). Örneğin, Kauff ve arkadaşları (2016) Almanya (1. ve 2. çalışma), Kuzey İrlanda (3. ve 4. çalışma) ve İngiltere'den (5. çalışma) veri toplayarak gruplar arası temas ve iç grup mesafelenmesi arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir dizi çalışmada Pettigrew'in bahsettiği yerellikten uzaklaşma etkisini destekler nitelikte bulgular elde etmiştir. Araştırma sonucunda, gruplar arası arkadaşlıkların iç grupla özdeşleşme düzeyinin düşük, dış gruplara yönelik olumlu tutumların yüksek düzeyde olması ile ilişkili olduğu ve bu ilişkilerde sosyal baskınlık yöneliminin düzenleyici rolü olduğu anlaşılmıştır. Bu konuda yürütülen bir diğer çalışmada, Boin ve arkadaşları (2020) geliştirdikleri Kültürel Yerellikten Uzaklaşma Ölçeğini kullanarak boylamsal bir çalışma yürütmüş ve yerellikten uzaklaşmanın deneyime açıklık, dışa dönüklük, uyumluluk, bilişsel esneklik kişilik özellikleri ile pozitif; nörotiklik ve bilişsel kapalılık özellikleri ile negatif ilişkili olduğunu bulgulamıştır. Ayrıca, yerellikten uzaklaşma düzeyinin evrensellelikle pozitif ilişkili olduğu saptanmıştır. Bir diğer taraftan, yerellikten uzaklaşmanın sosyal baskınlık yönelimi, sağ kanat yetkeliği, milliyetçilik ve iç grupla özdeşleşme düzeyi ile negatif ilişkili olduğu bulgulanmıştır. Araştırmacılar gruplar arası temas ve yerellikten uzaklaşma arasındaki ilişkiyi incelediklerinde, yerellikten uzaklaşma ile olumlu temas arasında pozitif, yerellikten uzaklaşma ve olumsuz temas arasında negatif ilişki saptamıştır. Bu çalışmadan gelen bulgular farklı etnisiteden insanlarla temas etmenin, diğerlerinin değerlerini tanıyarak bireyin dünya görüşünü zenginleştirdiğini göstermekte ve dolayısıyla, Pettigrew'in hipotezini desteklemektedir.

Temas deneyimlerinin bireylerin dünyayı algılama şekli üzerindeki etkilerinden bahseden bir diğer araştırma grubu Hodson ve arkadaşlarıdır (2018). Araştırmacılar, gruplar

arası temas deneyimlerinin birey ve toplum düzeyindeki sonuçlarının yeterince anlaşılmadığını ileri sürerek, temas deneyimlerinin bireylerin bilişsel süreçleri üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Hodson ve arkadaşlarına (2018) göre gruplar arası temas deneyimlerinin hem ortaya çıkış yolları hem de sonuçları bakımından çok yönlü bir doğası vardır. Daha önce ifade edildiği gibi, temas deneyimleri, grubun üyesi olarak gerçekleşen temel temas deneyimleri, gruplar arası arkadaşlıklar, dolaylı temas deneyimleri ve hayali temas deneyimleri gibi farklı formlarda ortaya çıkmaktadır. Araştırmacılar, farklı tezahürleri olan temas etkileşimlerinin sonuçlarının gruplar arası alanın ötesine ulaştığını ve bu etkilerin yeterince tanınmadığını ileri sürmüştür. Onlara göre, gruplar arası temas deneyimi yalnızca gruplar arası tutumları değil bireylerin dünyayı algılama şekillerini, dünyaya yaklaşımını ve onunla nasıl baş ettiğini şekillendirmektedir. Gruplar arası temasın öz düzenleme gerektiren doğasına vurgu yapan Hodson ve arkadaşları (2018), temas deneyiminin birey için bilişsel olarak zorlayıcı ve yorucu olduğunu ifade eder. Onlara göre temas süreci, tekrarlayan deneyimlerle birey için zamanla daha az stresli ve zorlayıcı bir zihinsel egzersize dönüşmektedir. Bu tekrarlı pratikler ile gruplar arasında gerçekleşen temas, birey açısından bilişsel büyüme, esneklik ve yaratıcılığın gelişmesi gibi olumlu sonuçlar doğurabilir.

Temasın bireylerin bilişsel süreçleri üzerindeki etkileri, Meleady ve arkadaşları (2019) tarafından **üçüncül aktarım etkisi** olarak adlandırılmıştır. Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi temasın önyargılar üzerindeki azaltıcı etkisinin temas edilen dış grup üyesi ile aynı gruba üye olan diğer dış grup üyelerine genellenmesi temasın birincil aktarım etkisi, temas edilen grubun dışında diğer gruplara genellenmesi ikincil aktarım etkisi olarak adlandırılmaktadır. İkincil aktarım etkisi sürecinde tutumlar semantik ağlarda organize edilir (Meleady ve ark., 2019). Bu etki, birincil ve ikincil gruplar anlamsal ağda yakından bağlantılı olduğunda; bir diğer ifadeyle, ikincil dış grup, temas edilen gruba çeşitli açılardan benzer algılandığında daha kolay gerçekleşmektedir (Pettigrew, 2009; Tausch ve ark., 2010). Temasın birincil ve ikincil aktarım etkilerine nazaran daha az belirgin sonuçlarından bir diğeri bilişsel süreçler üzerinedir. Gruplar arası temas

sürecinde, mevcut şemalara kolayca sığmayan kişilerle karşılaşmak bilişsel açıdan zorlayıcı olup, kategori tabanlı işlemlemeyi engelleyerek daha bireyselleştirilmiş ve sistematik bilgi işleme süreçlerini gerektirmektedir (Meleady ve ark., 2019). Gruplar arası temas deneyimleri ile zihinsel süreçleri tetikleyen bu tür maruz kalma pratiklerinin etkileri, bireylerin diğer karar alanlarına taşınmaktadır. Gruplar arası temas deneyimlerinin etkileri ile bireyler gelecekte yapısal olarak benzer zihinsel süreçleri gerektiren görevlerle karşılaştığında, mevcut bilgi ve bakış açılarının etkilerine daha az duyarlı hale gelerek, sistematik bilgi işleme süreçlerine daha fazla başvurabilirler (Crisp ve Turner, 2011). Meleady ve arkadaşlarına (2019) göre temas deneyimleri ile yürütücü işlevleri tekrar tekrar kullanmak, bireyin bilgi işleme gücünün artmasına katkı sunacaktır. Temas deneyimleri zamanla, kişinin hemen erişilebilir bilgilerin kullanılmasını sağlayan kalıpyargısal işleme süreçlerinden kaçınmasına yol açar.

Literatüre bakıldığında, temasın gruplar arası ilişkilerin ötesinde zihinsel süreçler üzerinde anlamlı etkileri olduğu yönündeki bu iddiaları destekleyen araştırma bulgularına rastlanmaktadır. Örneğin, MacKinnon'un (1962) Amerika Birleşik Devletleri'nin en yaratıcı mimarları ile yürüttüğü çalışmasından gelen bulgular bu etkileri varlığını destekler niteliktedir. Araştırma bulgularına göre yaratıcılık düzeyi daha düşük olan mimarlarla kıyaslandığında, yaratıcılık düzeyi yüksek olan mimarların çocukluk dönemlerinde aileleriyle birlikte farklı topluluk ve hatta ülkeler boyunca hareket ettiği bulunmuştur. Yaratıcılık düzeyi yüksek olan bu kişilerin çocukluk döneminde farklı topluluklarla temas deneyimleri yaratıcılık düzeyi düşük meslektaşlarından daha fazladır. Ayrıca, yapılan çalışmalar kültürler arası deneyimlerin bireylerin yaratıcılık (Leung ve ark., 2008) ve bilişsel esneklik (Endicott ve ark., 2003) düzeyini olumlu etkilediğini ortaya koymaktadır. Ritter ve arkadaşları (2012) tarafından deneyim çeşitliliği ve bilişsel esneklik üzerine yürütülen bir diğer çalışmada kalıpyargıların dışında deneyimlere maruz kalan katılımcıların bilişsel esnekliğinin kontrol grubundaki katılımcılardan daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Gruplar arası temas çalışmalarından elde edilen bulgular temasın bireylerin dünya görüşü ve ideolojik yaklaşımını

şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Dhont ve ark., 2014). Dhont ve arkadaşlarının (2014) Belçikalı lise öğrencilerinin bir haftalık Fas seyahatindeki temas deneyimlerini inceledikleri boyamsal çalışmada gruplar arası olumlu temasın zaman içinde bireylerin sosyal baskınlık yönelimini azalttığı bulgulanmıştır. Shook ve arkadaşlarının (2016) çalışmasında üniversite öğrencilerinin yurt yaşamında farklı kültürlerden oda arkadaşlarına sahip olmasının bireylerin hem dış gruba yönelik olumlu tutumlarının artması hem de sosyal baskınlık yönelimi düzeyinin azalması ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, gruplar arası temas bireylerin baskınlığı ve hiyerarşiyi daha az kabul eden bir yaşam görüşü benimsemeleri ile ilişki bulunmuştur. Verkuyten ve arkadaşları (2010) Hollandalı katılımcılardan veri topladıkları bir dizi çalışma sonucunda, etnik gruplar arası olumlu temasın bireylerin çok kültürlülük düzeyini arttırdığını ve kültürel standartların göreceli bir hale gelmesine katkı sağladığını saptamıştır. Bu konuda yürütülmüş bir başka çalışmada Bağcı ve arkadaşları (2019a), temasın sosyo-bilişsel beceriler (perspektif alma, empati, bilişsel esneklik) ve grup temelli ideolojilerle (etnik merkezîyetçilik ve sosyal baskınlık yönelimi) ilişkisini araştırarak, gruplar arası temasın bilişsel liberalleşme etkisini incelemiştir. Bu çalışmada gruplar arası arkadaşlıkların daha düşük düzeyde etnik merkezîyetçiliğe ve sosyal baskınlık yönelimine yol açarak bireylerin daha özgürlükçü grup temelli dünya görüşleri benimsemelerine katkı sunacağı hipotezi test edilmiştir. Analiz sonuçları, azınlık grubu (Kürtler) için yüksek nitelikli gruplar arası arkadaşlıkların, hem etnik merkezîyetçilik hem de sosyal baskınlık yönelimi ile doğrudan ve negatif bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Çoğunluk grubun üyeleri (Türkler) için ise bu ilişkiye olumlu dış grup tutumlarının aracılık ettiği saptanmıştır. Ayrıca, hem azınlık hem de çoğunluk grubun üyeleri için düşük düzeyde etnik merkezîyetçilik ve sosyal baskınlık yönelimi, empati ve perspektif alma becerisini anlamlı şekilde yordamıştır. Dahası, gruplar arası temasın -dolaylı olarak- her iki grup için de daha yüksek bilişsel esnekliğe yol açtığı anlaşılmıştır. Kısacası, dış grup üyeleri ile temas etmek bireylerin yalnızca grup süreçlerini değil bireylerin dünyayı algılama şeklini, dünyayla nasıl ilişkilendiğini ve bilişsel becerilerini şekillendirmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, gruplar arasındaki önyargıların zayıflatılması adına sosyal psikoloji alanında bugüne kadar geliştirilen en önemli yöntemlerden biri olan gruplar arası temas yaklaşımının etkileri bütüncül şekilde ele alınmıştır. Allport (1954) tarafından ileri sürüldüğü günden itibaren farklı kültür ve gruplarla yapılan sayısız araştırmada incelenen bu yaklaşımın gruplar arasındaki önyargıları azaltmada etkili olduğu açıkça görülmektedir. Literatür bulguları hem doğrudan hem de dolaylı yoldan gerçekleşen olumlu temas deneyimlerinin dış grup üyelerine yöneltilen olumsuz tutum, duygu ve davranışları azaltmada oldukça etkili bir yöntem olduğunu açıkça göstermektedir (Kende ve ark., 2018; Pettigrew ve Tropp, 2006). Yukarıda bahsedilen araştırma sonuçlarında gösterildiği üzere, temas ve önyargı arasındaki ilişkide rol oynayan düzenleyici ve aracı faktörler bu etkinin hangi koşullar altında ve nasıl ortaya çıkacağını belirlemektedir (Pettigrew ve Tropp, 2008).

Gruplar arası temas denildiğinde akla ilk gelen, temasın önyargılar üzerindeki etkisi olsa da temas deneyimlerinin sonuçları önyargıların çok daha ötesine geçmekte; dış grupta gerçekleşen temas etkileşimleri önyargıların yanı sıra bireylerin hem eşitsizlikler karşısında harekete geçme düzeylerini hem de zihinsel süreçlerini şekillendirmektedir. Temas yaklaşımının önyargılar dışındaki grup süreçleri üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmalardan gelen bulgular, gruplar arası temas deneyimlerinin hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyelerinin, dezavantajlı grup lehine kolektif eyleme katılma yönelimini etkilediğini göstermektedir (Ufkes ve ark., 2015; Wright ve Lubenksy, 2009). Bu konuda yürütülen çalışmalar, gruplar arasında gerçekleşen olumlu temas deneyimlerinin avantajlı ve dezavantajlı grubun kolektif eylem yönelimine birbirinden farklı şekilde yansıdığına; temasın avantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerinin daha olumlu olduğuna işaret etmektedir (Örn. Tropp ve Barlow, 2018). Dezavantajlı grup üyeleri için ise tablo daha farklıdır. Araştırma bulguları -Reimer ve arkadaşlarının (2017) çalışmasından gelen bulgular dışında- olumlu temas deneyimlerinin eşitsizliklere yönelik farkındalığın azalması, düşük düzeyde adaletsizlik algısı, hiyerarşiyi meşru görme gibi çeşitli mekanizmalar aracılığıyla dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eyleme geçme niyetini

azalttığını ortaya koymaktadır (Cakal ve ark., 2011; Reimer ve Sengupta, 2023). Bir yandan gruplar arasında uyumlu ilişkiler geliştirilmesine katkı sağlayan temas pratiklerinin, öte yandan çeşitli mekanizmalar aracılığıyla dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem yönelimini zayıflatarak gruplar arasındaki mevcut eşitsizliklerin sürdürülmesine hizmet etmesi oldukça kritik bir bulgudur. Aslına bakılırsa -Bütüncül Temas-Kolektif Eylem Modelinde de ileri sürüldüğü gibi- temasın dezavantajlı grubun kolektif eylem niyeti üzerindeki zayıflatıcı etkileri kaçınılmaz değildir (Hässler ve ark., 2021). Uygun şartlar altında gerçekleşen temas deneyimleri hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyelerinin eşitliğe yönelik sosyal değişim desteğini güçlendirebilir. Bu nedenle, gelecekteki çalışmalarla Bütüncül Temas-Kolektif Eylem Modelinde ileri sürülen koşullar ve temas-kolektif eylem ilişkisinde rol oynayabilecek olası diğer aracı ve düzenleyici faktörler test edilmelidir. Böylece, dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem yönelimini azaltmayan hatta güçlendiren koşullar keşfedilebilir ve sonuç olarak, bireylerin kolektif eylem yönelimini azaltmayan temas deneyimleri ile gruplar arasında hem daha uyumlu hem de daha eşitlikçi ilişkiler geliştirilebilir.

Gruplar arası temas çalışmalarında son dönem araştırmacılarının, temasın grup süreçlerinin ötesinde birey düzeyindeki yansımalarına odaklandığı fark ediliyor. Literatürde temas ve bilişsel liberalleşme üzerine geliştirilen argümanlar ve bu konuda elde edilen araştırma bulguları, dış gruplarla temas etmenin yalnızca grup süreçlerini etkilemediğini ve birey düzeyinde de önemli çıktılar olduğunu göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Farklı araştırma grupları, olumlu temas deneyimlerinin bireylerin dünyayı algılama şekline ve zihinsel süreçlerine önemli etkileri olduğunu ileri sürmüş (Örn. Hodson ve ark., 2018; Meleady ve ark., 2019) ve görgül çalışmalardan gelen bulgular bu argümanları desteklemiştir (Örn. Endicott ve ark., 2003; Leung ve ark., 2008; Ritter ve ark., 2012). Öyle görünüyor ki -Meleady ve arkadaşlarının (2019) ileri sürdüğü gibi- temas sürecinde mevcut şemalara sığmayan bilgilerle karşılaşmak, araştırmacıların iddia ettiği gibi bireyin otomatik düşünme süreçleri yerine sistematik bilgi işleme süreçlerine

başvurmasına katkı sağlıyor. Sürekli şekilde bilişsel olarak zorlayıcı deneyimlere maruz kalmak, bu deneyimlerin birey için giderek daha kolay ve stressiz olmasına ve kişinin diğer karar alma süreçlerine taşınmasına imkân kılıyor.

İşbu çalışma ile gruplar arası temasın etkileri yalnızca dış gruba yönelik önyargılar açısından değil daha bütüncül bir şekilde ele alınmış; temasın önyargıların ötesinde farklı alanları nasıl etkilediği irdelenmiştir. Allport tarafından iddia edildiği gibi uygun şartlarda gerçekleşen olumlu temas deneyimleri grupların birbirine karşı önyargılarını azaltmaktadır. Yukarıdaki çalışmalardan elde edilen bilgiler genel olarak, gruplar arası temas etkileşimlerinin önyargıların ötesinde, kolektif eylem niyeti ve bilişsel liberalleşme üzerinde başka sonuçlarının da olduğunu göstermektedir. Sosyal psikoloji literatüründe gruplar arasındaki uyumu arttırmak için bugüne kadar geliştirilen en önemli yaklaşımlardan biri olan gruplar arası temas yaklaşımını değerlendirirken tüm bu etkilerin farkında olunması gerekmektedir. Gruplar arası temasın bilişsel liberalleşme etkileri birey düzeyindeki mikro etkilerine, kolektif eylem yönelimi üzerindeki sonuçları ise sistemin sürdürülmesine katkı sunması açısından makro etkilerine işaret etmektedir. Temasın önyargı dışındaki bu alanlardaki sonuçlarının görgül çalışma bulgularında açıkça görülmesi, grupların birbiri ile temas etmesinin henüz keşfedilmemiş etkilerine dair merak uyandırmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar ile temasın birey, grup ve toplum düzeyinde henüz açığa çıkarılmamış diğer olası etkilerinin daha detaylı şekilde incelenmesi faydalı olacaktır.

Temas yaklaşımı konusunda Türkiye’de yapılmış görgül çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların genel olarak dış gruba yönelik tutumlar üzerine yürütüldüğü görülmektedir (Örn. Bağcı ve ark., 2020; Fırat ve Ataca, 2023; Tayınmak ve Türkeli, 2020; Ünver ve ark., 2022b). Ulusal alanyazında gruplar arası temasın kolektif eylem niyeti üzerine oldukça sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir (Örn. Bağcı ve ark., 2019b; Uluğ ve Cohrs, 2017). Gruplar arası temas ve bilişsel liberalleşme arasında ilişki ise yurtdışında yürütülen çalışmalarda dahi yakın zamanda incelenmeye başlanmıştır. Dolayısıyla, temas ve bilişsel liberalleşme ilişkisi üzerine ulusal alanyazında önemli eksiklikler söz konusudur. Mevcut derleme ile temas ve bilişsel liberalleşme arasındaki ilişkinin ulusal

yazında tanıtılmasının, gelecekte yapılacak görgül çalışmalara önemli katkılar sunulacağı düşünülmektedir. Mevcut çalışmanın özgün taraflarından biri gruplar arası temas etkileşimlerinin hem önyargılar hem de önyargıların ötesindeki bu süreçlerle ilişkisini bütüncül bir şekilde ele almaktır. Ulusal literatüre bakıldığında, gruplar arası temas yaklaşımı konusunda yazılmış derleme makalelere rastlanmakla birlikte (Örn. Küçükkömürler ve Sakallı-Uğurlu, 2017; Ünver ve ark., 2022a), bu çalışmaların hiçbirinde gruplar arası temasın önyargılar, kolektif eylem niyeti ve bilişsel liberalleşme ile ilişkisine bir arada yer verilmediği görülmektedir. Tüm bu yönleri ile mevcut çalışmanın Türkiye’de yürütülen gruplar arası ilişkiler literatürüne önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Al Ramiah, A., Hewstone, M., Voci, A., Cairns, E., & Hughes, J. (2013). It's never too late for 'us' to meet 'them': Prior intergroup friendships moderate the impact of later intergroup friendships in educational settings. *British Journal of Educational Psychology*, 83(1), 57-75. doi: 10.1111/j.2044-8279.2011.02054.x.
- Bagci, S. C., Piyale, Z. E., Sen, E., & Yildirim, O. (2019a). Beyond shifting intergroup attitudes: Intergroup contact's association with socio-cognitive skills and group-based ideologies. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 3(3), 176-188. <https://doi.org/10.1002/jts5.45>
- Bagci, S. C., Stathi, S., & Piyale, Z. E. (2019b). When imagining intergroup contact mobilizes collective action: The perspective of disadvantaged and advantaged groups. *International Journal of Intercultural Relations*, 69, 32-43. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2018.12.003>
- Bagci, S. C., Turnuklu, A., & Tercan, M. (2020). Positive intergroup contact decreases the likelihood that prejudicial attitudes become avoidant behavioral tendencies. *European Journal of Social Psychology*, 50(3), 597-613. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2646>
- Barlow, F. K., Paolini, S., Pedersen, A., Hornsey, M. J., Radke, H. R., Harwood, J., Rubin, M., & Sibley, C. G. (2012). The contact caveat: Negative contact predicts increased prejudice more than positive contact predicts reduced prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(12), 1629-1643. <https://doi.org/10.1177/0146167212457953>
- Barni, D., Cavazza, N., Russo, S., Vieno, A., & Roccato, M. (2020). Intergroup contact and prejudice toward immigrants: A multinational, multilevel test of the moderating role of individual conservative values and cultural embeddedness. *International Journal of Intercultural Relations*, 75, 106-117. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.02.004>
- Boin, J., Fuochi, G., & Voci, A. (2020). Deprovincialization as a key correlate of ideology, prejudice, and intergroup contact. *Personality and Individual Differences*, 157, 109799. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109799>
- Boin, J., Rupar, M., Graf, S., Neji, S., Spiegler, O., & Swart, H. (2021). The generalization of intergroup contact effects: Emerging research, policy relevance, and future directions. *Journal of Social Issues*, 77(1), 105-131. <https://doi.org/10.1111/josi.12419>
- Brewer, M. B., & Miller, N. (1984). *Beyond the contact hypothesis: Theoretical perspectives on desegregation*. In N. Miller & M. B. Brewer (Eds.), *Groups in Contact: The Psychology of Desegregation* (pp. 281-302). Academic Press.
- Cakal, H., Halabi, S., Cazan, A. M., & Eller, A. (2021). Intergroup contact and endorsement of social change motivations: The mediating role of intergroup trust, perspective-taking, and intergroup anxiety among three advantaged groups in Northern Cyprus, Romania, and Israel. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(1), 48-67. <https://doi.org/10.1177/1368430219885163>
- Cakal, H., Hewstone, M., Schwär, G., & Heath, A. (2011). An investigation of the social identity model of collective action and the 'sedative' effect of intergroup contact among Black and White students in South Africa. *British Journal of Social Psychology*, 50(4), 606-627. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2011.02075.x>

- Crisp, R. J., & Beck, S. R. (2005). Reducing Intergroup Bias: The Moderating Role of Ingroup Identification. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 173-185. <https://doi.org/10.1177/1368430205051066>
- Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2011). Cognitive adaptation to the experience of social and cultural diversity. *Psychological Bulletin*, 137(2), 242–266. <https://doi.org/10.1037/a0021840>
- Crisp, R.J., & Turner, R.N. (2012). The imagined contact hypothesis. *Advances in Experimental Social Psychology*, 46, 125-182. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-394281-4.00003-9>
- Davies K., Tropp L. R., Aron A., Pettigrew T. F. & Wright S. C. (2011). Cross-group friendships and intergroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 15, 332–351. doi:10.1177/1088868311411103
- Dhont, K., & Van Hiel, A. (2011). Direct contact and authoritarianism as moderators between extended contact and reduced prejudice: Lower threat and greater trust as mediators. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(2), 223-237. <https://doi.org/10.1177/1368430210391121>
- Dhont, K., Van Hiel, A., & Hewstone, M. (2014). Changing the ideological roots of prejudice: Longitudinal effects of ethnic intergroup contact on social dominance orientation. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(1), 27–44. <https://doi.org/10.1177/1368430213497064>
- Di Bernardo, G. A., Vezzali, L., Stathi, S., McKeown, S., Cocco, V. M., Saguy, T., & Dixon, J. (2021). Fostering social change among advantaged and disadvantaged group members: Integrating intergroup contact and social identity perspectives on collective action. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(1), 26–47. <https://doi.org/10.1177/1368430219889134>
- Dixon, J., Tropp, L. R., Durrheim, K., & Tredoux, C. (2010). “Let them eat harmony” prejudice-reduction strategies and attitudes of historically disadvantaged groups. *Current Directions in Psychological Science*, 19(2), 76-80. <https://doi.org/10.1177/0963721410363366>
- Endicott, L., Bock, T., & Narvaez, D. (2003). Moral reasoning, intercultural development, and multicultural experiences: Relations and cognitive underpinnings. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(4), 403-419. [https://doi.org/10.1016/S0147-1767\(03\)00030-0](https://doi.org/10.1016/S0147-1767(03)00030-0)
- Eniç, D. (2020). *Çevrimiçi ortamda gruplar arası temas kurmanın dış gruba yönelik tutumlara ve kolektif eyleme etkileri* [Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu, Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 650002).
- Firat, M., & Ataca, B. (2023). Toward whom does intergroup contact reduce prejudice? Exploring national majorities’ prejudice toward ethnic and migrant minorities. *The Journal of Social Psychology*, 163(4), 537-553. <https://doi.org/10.1080/00224545.2021.2023085>
- Graf, S., Paolini, S., & Rubin, M. (2014). Negative intergroup contact is more influential, but positive intergroup contact is more common: Assessing contact prominence and contact prevalence in five Central European countries. *European Journal of Social Psychology*, 44(6), 536-547. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2052>
- Graf, S., Paolini, S., & Rubin, M. (2020). Does intimacy counteract or amplify the detrimental effects of negative intergroup contact on attitudes?. *Group Processes & Intergroup Relations*, 23(2), 214-225. <https://doi.org/10.1177/1368430218767026>
- Hayward, L. E., Tropp, L. R., Hornsey, M. J., & Barlow, F. K. (2017). Toward a comprehensive understanding of intergroup contact: Descriptions and mediators of positive and negative contact among majority and minority groups. *Personality*

- and *Social Psychology Bulletin*, 43(3), 347-364. <https://doi.org/10.1177/0146167216685291>
- Hässler, T., Ullrich, J., Bernardino, M., Shnabel, N., Laar, C. V., Valdenegro, D., ... & Ugarte, L. M. (2020). A large-scale test of the link between intergroup contact and support for social change. *Nature Human Behaviour*, 4(4), 380-386. <https://doi.org/10.1038/s41562-019-0815-z>
- Hässler, T., Uluğ, Ö. M., Kappmeier, M., & Travaglino, G. A. (2021). Intergroup contact and social change: An integrated contact-collective action model. *Journal of Social Issues*, 77(1), 217-241. <https://doi.org/10.1111/josi.12412>
- Hodson, G., Crisp, R. J., Meleady, R., & Earle, M. (2018). Intergroup contact as an agent of cognitive liberalization. *Perspectives on Psychological Science*, 13(5), 523-548. <https://doi.org/10.1177/1745691617752324>
- Hodson, G., Dube, B., & Choma, B. L. (2015). Can (elaborated) imagined contact interventions reduce prejudice among those higher in intergroup disgust sensitivity (ITG-DS)? *Journal of Applied Social Psychology*, 45(3), 123-131. <https://doi.org/10.1111/jasp.12281>
- Hodson, G., Harry, H., & Mitchell, A. (2009). Independent benefits of contact and friendship on attitudes toward homosexuals among authoritarians and highly identified heterosexuals. *European Journal of Social Psychology*, 39(4), 509-525. <https://doi.org/10.1002/ejsp.558>
- Husnu, S., & Crisp, R. J. (2010). Elaboration enhances the imagined contact effect. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(6), 943-950. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.05.014>
- Kauff, M., Schmid, K., Lolliot, S., Al Ramiah, A., & Hewstone, M. (2016). Intergroup contact effects via ingroup distancing among majority and minority groups: Moderation by social dominance orientation. *PloS One*, 11(1), e0146895. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0146895>
- Kende, J., Phalet, K., Van den Noortgate, W., Kara, A., & Fischer, R. (2018). Equality revisited: A cultural meta-analysis of intergroup contact and prejudice. *Social Psychological and Personality Science*, 9(8), 887-895. <https://doi.org/10.1177/1948550617728993>
- Kenworthy, J. B., Turner, R. N., Hewstone, M., & Voci, A. (2005). Intergroup Contact: When Does it Work, and Why? In J. F. Dovidio, P. Glick, & L. A. Rudman (Eds.), *On the Nature of Prejudice: Fifty Years After Allport* (pp. 278-292). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470773963.ch17>
- Kim, N., & Wojcieszak, M. (2018). Intergroup contact through online comments: Effects of direct and extended contact on outgroup attitudes. *Computers in Human Behavior*, 81, 63-72. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.11.013>
- Küçükkömürler, S. & Sakallı Uğurlu, N. (2017). Gruplar arası ilişkileri düzenlemede sosyal temas kuramları: Gruplar arası, yayılcı ve hayali temas. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5(9), 1-31.
- Leung, A. K. Y., Maddux, W. W., Galinsky, A. D., & Chiu, C. Y. (2008). Multicultural experience enhances creativity: The when and how. *American Psychologist*, 63(3), 169-181. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.3.169>
- Lolliot, S., Schmid, K., Hewstone, M., Al Ramiah, A., Tausch, N., & Swart, H. (2013). Generalized effects of intergroup contact: The secondary transfer effect. In G. Hodson & M. Hewstone (Eds.), *Advances in Intergroup Contact* (pp. 81-112). London, England: Psychology Press.
- Mackinnon, D. W. (1962). The nature and nurture of creative talent. *American Psychologist*, 17(7), 484-495. <https://doi.org/10.1037/h0046541>

- Mähönen, T. A., & Jasinskaja-Lahti, I. (2016). Ramifications of positive and negative contact experiences among remigrants from Russia to Finland. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 22(2), 247–255. <https://doi.org/10.1037/cdp0000059>
- Mazziotta, A., Mummendey, A., & Wright, S. C. (2011). Vicarious intergroup contact effects: Applying social-cognitive theory to intergroup contact research. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(2), 255-274. <https://doi.org/10.1177/1368430210390533>
- Mazziotta, A., Rohmann, A., Wright, S. C., De Tezanos-Pinto, P., & Lutterbach, S. (2015). (How) does positive and negative extended cross-group contact predict direct cross-group contact and intergroup attitudes?. *European Journal of Social Psychology*, 45(5), 653-667. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2110>
- Meleady, R., Crisp, R. J., Dhont, K., Hoptthrow, T., & Turner, R. N. (2020). Intergroup contact, social dominance, and environmental concern: A test of the cognitive-liberalization hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 118(6), 1146–1164. <https://doi.org/10.1037/pspi0000196>
- Meleady, R., Crisp, R. J., Hodson, G., & Earle, M. (2019). On the generalization of intergroup contact: A taxonomy of transfer effects. *Current Directions in Psychological Science*, 28(5), 430-435. <https://doi.org/10.1177/0963721419848682>
- Miles, E., & Crisp, R. J. (2014). A meta-analytic test of the imagined contact hypothesis. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(1), 3-26. <https://doi.org/10.1177/1368430213510573>
- Miller, N. (2002). Personalization and the promise of contact theory. *Journal of Social Issues*, 58(2), 387-410. <https://doi.org/10.1111/1540-4560.00267>
- Özkan, Z., Dhont, K., & Abrams, D. (2023). Intergroup contact and intended actions in support of disadvantaged groups: The role of affective processes and feelings of solidarity. *Group Processes & Intergroup Relations*, 13684302231174402. <https://doi.org/10.1177/13684302231174402>
- Özkan, Z., Ünver, H., Kızılcık, B., Eraslan, E. G. & Çakal, H. (2022). Sosyal psikoloji perspektifinden kolektif eylemlere katılmanın belirleyicileri üzerine bir derleme. *Nesne*, 10(24), 336-361. doi: 10.7816/nesne-10-24-10
- Paolini, S., Harwood, J., Rubin, M., Husnu, S., Joyce, N., & Hewstone, M. (2014). Positive and extensive intergroup contact in the past buffers against the disproportionate impact of negative contact in the present. *European Journal of Social Psychology*. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2029>
- Paolini, S., White, F. A., Tropp, L. R., Turner, R. N., Page-Gould, E., Barlow, F. K., & Gómez, Á. (2021). Intergroup contact research in the 21st century: Lessons learned and forward progress if we remain open. *Journal of Social Issues*, 77(1), 11-37. <https://doi.org/10.1111/josi.12427>
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(2), 173-185. <https://doi.org/10.1177/0146167297232006>
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49(1), 65-85. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.49.1.65>
- Pettigrew, T. F. (2009). Secondary transfer effect of contact: Do intergroup contact effects spread to noncontacted outgroups?. *Social Psychology*, 40(2), 55-65. <https://doi.org/10.1027/1864-9335.40.2.55>
- Pettigrew, T. F. (2010). Commentary: South African contributions to the study of intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 66(2), 417-430. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2010.01611.x>

- doi.org/10.1111/j.1540-4560.2010.01653.x
- Pettigrew, T.F. (2011). Deprovincialization. In D.J. Christie (Ed.) *The Encyclopedia of Peace Psychology*. Wiley.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38(6), 922-934. <https://doi.org/10.1002/ejsp.504>
- Reicher, S. (2007). Rethinking the paradigm of prejudice. *South African Journal of Psychology*, 37(4), 820-834. <https://doi.org/10.1177/008124630703700410>
- Reimer, N. K., Becker, J. C., Benz, A., Christ, O., Dhont, K., Klocke, U., ... & Hewstone, M. (2017). Intergroup contact and social change: Implications of negative and positive contact for collective action in advantaged and disadvantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(1), 121-136. <https://doi.org/10.1177/0146167216676478>
- Reimer, N. K., & Sengupta, N. K. (2023). Meta-analysis of the “ironic” effects of intergroup contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 124(2), 362–380. <https://doi.org/10.1037/pspi0000404>
- Ritter, S. M., Damian, R. I., Simonton, D. K., van Baaren, R. B., Strick, M., Derks, J., & Dijksterhuis, A. (2012). Diversifying experiences enhance cognitive flexibility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(4), 961–964. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.02.009>
- Saguy, T., & Chernyak-Hai, L. (2012). Intergroup contact can undermine disadvantaged group members' attributions to discrimination. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(3), 714–720. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.01.003>
- Saguy, T., Tausch, N., Dovidio, J. F., & Pratto, F. (2009). The irony of harmony: Intergroup contact can produce false expectations for equality. *Psychological Science*, 20(1), 114-121. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02261.x>
- Schmid, K., Hewstone, M., Tausch, N., Cairns, E., & Hughes, J. (2009). Antecedents and consequences of social identity complexity: Intergroup contact, distinctiveness threat, and outgroup attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 1085–1098. doi:10.1177/0146167209337037
- Schmid, K., Hewstone, M., Küpper, B., Zick, A., & Tausch, N. (2014a). Reducing aggressive intergroup action tendencies: Effects of intergroup contact via perceived intergroup threat. *Aggressive Behavior*, 40(3), 250-262.
- Schmid, K., Hewstone, M., & Tausch, N. (2014b). Secondary transfer effects of intergroup contact via social identity complexity. *British Journal of Social Psychology*, 53(3), 443-462. <https://doi.org/10.1111/bjso.12045>
- Seger, C. R., Banerji, I., Park, S. H., Smith, E. R., & Mackie, D. M. (2017). Specific emotions as mediators of the effect of intergroup contact on prejudice: Findings across multiple participant and target groups. *Cognition and Emotion*, 31(5), 923-936. Doi:10.1080/02699931.2016.1182893
- Selvanathan, H. P., Techakesari, P., Tropp, L. R., & Barlow, F. K. (2018). Whites for racial justice: How contact with Black Americans predicts support for collective action among White Americans. *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(6), 893-912. <https://doi.org/10.1177/1368430217690908>
- Sengupta, N. K., Reimer, N. K., Sibley, C. G., &

- Barlow, F. K. (2023). Does intergroup contact foster solidarity with the disadvantaged? A longitudinal analysis across 7 years. *American Psychologist*, 78(6), 750–760. <https://doi.org/10.1037/amp0001079>
- Shook, N. J., Hopkins, P. D., & Koech, J. M. (2016). The effect of intergroup contact on secondary group attitudes and social dominance orientation. *Group Processes & Intergroup Relations*, 19(3), 328–342. <https://doi.org/10.1177/1368430215572266>
- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination* (pp. 23–45). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Tausch N. & Hewstone M. (2010). Intergroup Contact. J.F. Dovidio, M. Hewstone, P. Glick, V.M. Esses (Eds.). *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (ss. 544–560). Sage.
- Tausch, N., Hewstone, M., Kenworthy, J. B., Psaltis, C., Schmid, K., Popan, J. R., Cairns, E., & Hughes, J. (2010). Secondary transfer effects of intergroup contact: Alternative accounts and underlying processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(2), 282–302. <https://doi.org/10.1037/a0018553>
- Tausch, N., Saguy, T., & Bryson, J. (2015). How does intergroup contact affect social change? Its impact on collective action and individual mobility intentions among members of a disadvantaged group. *Journal of Social Issues*, 71(3), 536–553. <https://doi.org/10.1111/josi.12127>
- Tausch, N., Saguy, T., & Singh, P. (2009). Contact between Muslims and Hindus: Benefits and limitations. Unpublished Manuscript.
- Tayınmak, İ. ve Türkeli, A. (2020). Gruplar arası hayali temas kuramı ve araştırmaları üzerine bir derleme. *Nesne*, 8(17), 315–332. DOI: 10.7816/nesne-08-17-11
- Tropp, L. R., & Barlow, F. K. (2018). Making advantaged racial groups care about inequality: Intergroup contact as a route to psychological investment. *Current Directions in Psychological Science*, 27(3), 194–199. <https://doi.org/10.1177/0963721417743282>
- Tropp, L. R., & Pettigrew, T. F. (2005). Relationships between intergroup contact and prejudice among minority and majority status groups. *Psychological Science*, 16(12), 951–957. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2005.01643.x>
- Turner, R. N., Crisp, R. J., & Lambert, E. (2007). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(4), 427–441. <https://doi.org/10.1177/1368430207081533>
- Turner, R. N., Dhont, K., Hewstone, M., Prestwich, A., & Vonofakou, C. (2014). The role of personality factors in the reduction of intergroup anxiety and amelioration of outgroup attitudes via intergroup contact. *European Journal of Personality*, 28(2), 180–192. <https://doi.org/10.1002/per.1927>
- Turner, R. N., Hodson, G., & Dhont, K. (2020). The role of individual differences in understanding and enhancing intergroup contact. *Social and Personality Psychology Compass*, 14(6), Article e12533. <https://doi.org/10.1111/spc3.12533>
- Turner, R. N., West, K., & Christie, Z. (2013). Out-group trust, intergroup anxiety, and out-group attitude as mediators of the effect of imagined intergroup contact on intergroup behavioral tendencies. *Journal of Applied Social Psychology*, 43, E196–E205. <https://doi.org/10.1111/jasp.12019>
- Türk, F., Türnüklü, A., Tercan, M. ve Kaçmaz, T.

- (2019). Gruplar arası olumlu ve olumsuz temas: Türk ve Suriyeli ilkököl öğrencilerinin sınıf içi etkileşimlerinin incelenmesi. *Nesne*, 7(15), 214-235. doi: 10.7816/nesne-07-15-05
- Ufkes, E. G., Dovidio, J. F., & Tel, G. (2015). Identity and collective action among European Kurds. *British Journal of Social Psychology*, 54(1), 176-186. <https://doi.org/10.1111/bjso.12084>
- Uluğ, Ö. M., & Cohrs, J. C. (2017). "If we become friends, maybe I can change my perspective." Intergroup contact, endorsement of conflict narratives, and peace-related attitudes in Turkey. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 23(3), 278-287. <https://doi.org/10.1037/pac0000216>
- Ünver, H., Çakal, H., Özkan, Z., Kızılk, B., & Eraslan, E. G. (2022a). A review on the secondary transfer effect of intergroup contact. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 1461-1500. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1081427>
- Ünver, H., Çakal, H., Güler, M., & Tropp, L. R. (2022b). Support for rights of Syrian refugees in Turkey: The role of secondary transfer effects in intergroup contact. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 32(2), 153-171. <https://doi.org/10.1002/casp.2562>
- Verkuyten, M., Thijs, J., & Bekhuis, H. (2010). Intergroup contact and ingroup reappraisal: Examining the deprovincialization thesis. *Social Psychology Quarterly*, 73(4), 398-416. <https://doi.org/10.1177/0190272510389015>
- Vezzali, L., Di Bernardo, G. A., Cocco, V. M., Stathi, S., & Capozza, D. (2021). Reducing prejudice in the society at large: A review of the secondary transfer effect and directions for future research. *Social and Personality Psychology Compass*, 15(3), e12583. <https://doi.org/10.1111/spc3.12583>
- Vezzali, L., & Giovannini, D. (2012). Secondary transfer effect of intergroup contact: The role of intergroup attitudes, intergroup anxiety and perspective taking. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 22(2), 125-144. <https://doi.org/10.1002/casp.1103>
- Vezzali, L., Hewstone, M., Capozza, D., Giovannini, D., & Wölfer, R. (2014). Improving intergroup relations with extended and vicarious forms of indirect contact. *European Review of Social Psychology*, 25(1), 314-389. <https://doi.org/10.1080/10463283.2014.982948>
- Voci, A., Hadziosmanovic, E., Çakal, H., Veneziani, C. A., & Hewstone, M. (2017). Impact of pre-war and post-war intergroup contact on intergroup relations and mental health: Evidence from a Bosnian sample. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 23(3), 250-259. <https://doi.org/10.1037/pac0000222>
- Wang, C., Cocco, V. M., & Vezzali, L. (2022). Testing the association of positive and negative extended contact with intergroup contact intentions in China: The mediating role of intergroup anger, empathy, and happiness. *Journal of Applied Social Psychology*, 52(5), 305-315. <https://doi.org/10.1111/jasp.12860>
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 73-90. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.1.73>
- Wright, S. C., & Lubensky, M. E. (2009). The struggle for social equality: Collective action versus prejudice reduction. In S. Demoulin, J.-P. Leyens, & J. F. Dovidio (Eds.), *Intergroup Misunderstandings: Impact of Divergent Social Realities* (pp. 291-310). *Psychology Press*.